

God helse og utdanning holder unge eldre i arbeidslivet

Under halvparten av befolkningen i alderen 62-66 år er i arbeid. De siste 30 åra har den tiden unge eldre bruker til inntektsarbeid gått ned med en tredel. Denne nedgangen gjelder kun menn. Blant de sysselsatte kvinnene har arbeidsdagen blitt betydelig lengre. Færre i denne aldersgruppen er altså i arbeid, men de som arbeider bruker mer tid på dette enn tidligere. De som fortsatt er i yrkeslivet, har høyere utdanning enn de som ikke lenger er i yrkeslivet. Det er også mindre sykkelighet blant dem som er sysselsatt. Unge eldre har fått mer fritid. En stor del av denne ekstra fritiden bruker de til TV-seing, særlig de som ikke er i arbeid.

De som er i alderen 62-66 år, eller det vi her kaller unge eldre, er ved slutten av sin yrkesaktive del av livet. En stor del har allerede forlatt arbeidslivet, andre henger fortsatt med. De som har sluttet har gjort det av ulike grunner. Noen har valgt det frivillig, dels på grunn av en økonomisk tilfredsstillende kompensasjon slik som avtalefestet pensjonsordning (AFP). Andre har blitt utstøtt nettopp på grunn av sin alder. Noen har ikke fysisk eller psykisk styrke til å fortsette i arbeidslivet lenger. Andre har av samme grunn aldri virkelig vært i arbeidslivet.

I denne artikkelen skal vi se nærmere på denne aldersgruppen, og særlig legge vekt på å få fram likheter og ulikheter mellom de som fremdeles er sysselsatte i denne gruppen, og de som ikke lenger er det. Vi skal også se på hvilke endringer som har skjedd med denne gruppen de siste årtiene. Dataene er hentet fra Statistisk sentralbyrås tidsbruksundersøkelser de siste 30 åra, særlig den siste, som ble gjennomført i 2000.

Under halve befolkningen i arbeid i 60-årsalderen

I aldersgruppen 62-66 år er det 43 prosent som er aktive i arbeidslivet, altså godt under halvparten av befolkningen i aldersgruppen. Andelen er noe høyere blant menn enn kvinner. Sammenlignet med andre land i Europa er dette likevel ikke spesielt lave tall. Arbeidskraftundersøkelsen i Norge, sammenlignet med tilsvarende statistikk i andre europeiske land, viser at det bare er Island som har en betydelig høyere andel sysselsatte i aldersgruppen 60-64 år enn Norge.

Omtrent en av tre sysselsatte unge eldre var deltidsansatte i 1971, det vil si at de arbeidet under 30 timer per uke i sitt hovedyrke. Andelen sank noe til 25 prosent i 1980. Den gikk deretter opp til 28 prosent i 1990, og videre opp til 34 prosent i 2000. Andelen i deltidsarbeid i denne gruppen har altså ikke vært høyere enn nå på de siste 30 åra. For kvinnenes del har det vært en nokså jevn nedgang i andelen deltidsansatte i denne perioden. At vi har hatt en økning i andel deltidsansatte generelt, skyldes derfor økningen blant menn.

Odd Frank Vaage

Artikkelen er et utdrag av rapporten: "Yrkesliv eller pensjonisttilværelse. Levekår og tidsbruk i aldersgruppen 62-66 år." Rapporter 2003/18, Statistisk sentralbyrå 2003. Grunnlagsmaterialet er i hovedsak hentet fra Tidsbruksundersøkelsen 2000. Rapporten er utført på oppdrag fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

Odd Frank Vaage er senior statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (odd.vaage@ssb.no).

Noe lavere arbeidstid blant unge eldre

En annen måte å måle arbeidstid på er å se på antall timer som brukes til dette per uke. Blant dem som er sysselsatte, er det noe lavere arbeidstid blant de unge eldre enn blant den voksne befolkningen generelt. Dette gjelder særlig menn. Kvinner i denne aldersgruppen har om lag samme arbeidstid per uke som yngre kvinner.

Unge eldre kommer godt ut økonomisk

De unge eldres gjennomsnittlige personinntekt etter skatt er noe lavere enn for den voksne befolkningen generelt og for personer i alderen 55-61 år. En viktig årsak til at inntekten er lavere, er at en mindre del av de unge eldre er sysselsatte i forhold til hele befolkningen i yrkesaktiv alder. Splitter vi derimot opp og ser på sysselsatte og ikke-sysselsatte, kommer aldersgruppen 62-66 år bedre ut enn de andre gruppene. Stort sett ligger de unge eldre over gjennomsnittet for befolkningen i yrkesaktiv alder også når det gjelder husholdningsinntekt, når man tar hensyn til husholdningsstørrelse.

Flere akademikere blant dem som fortsatt er sysselsatte

Det er ikke tilfeldig hvem som faller ut av yrkeslivet før begynnelsen av 60-årsalderen og hvem som fortsetter i arbeid etter dette. Blant dem som fortsatt er sysselsatte i alderen 62-66 år, er 34 prosent enten ledere, politikere eller har et yrke som krever høyere akademisk utdanning. Blant dem som tidligere har vært sysselsatte, men ikke er i arbeid lenger, er det bare 17 prosent som har tilhørt disse yrkesgruppene. Blant dem som har fått tilbud om AFP, er det en overvekt av personer i akademiske yrker, personer med kortere høgskoleutdanning og personer i kontor-, service- og omsorgsyrker blant dem som fortsatt var i arbeid. Blant dem som har fått tilbud om AFP og som ikke lenger er sysselsatte, er det en stor overvekt av personer i manuelt arbeid.

Både blant de unge eldre og blant de voksne generelt er en større andel med høyere utdanning blant dem som er sysselsatte enn blant dem som ikke er sysselsatte. I begge gruppene er andelen med høgskole-/universitetsutdanning omtrent dobbelt så stor blant de sysselsatte.

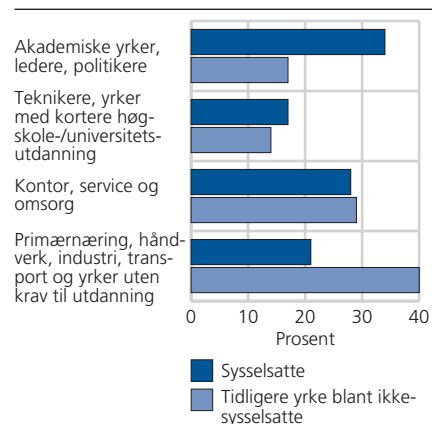
De unge og de eldre mest enslige

I befolkningen i yrkesaktiv alder, det vil si i gruppen 20-66 år, er det 17 prosent som bor alene. Innenfor denne gruppen er det de yngste, det vil si aldersgruppen 20-29 år som har høyest andel aleneboere, med 27 prosent. I gruppen 30-39 år synker andelen til 14 prosent, og videre ned til 11 prosent i gruppen 40-54 år. I gruppen 55-61 år stiger andelen til 15 prosent., og blant unge eldre er andelen oppe i 24 prosent. Det danner seg altså en typisk u-kurve, med høyest andel aleneboere blant de yngste og de eldste.

Høy sykkelighet blant dem som ikke er sysselsatte

Både blant de voksne generelt og blant de unge eldre er sykkeligheten lavere blant de sysselsatte enn blant de andre. Blant de unge eldre som er sysselsatte er det vel tre av ti som har en sykdom eller lidelse av varig natur. Blant de ikke-sysselsatte i samme gruppe gjelder det nær sju av ti.

Figur 1. Yrkesstatus blant sysselsatte og tidligere yrke blant ikke-sysselsatte, alder 62-66 år. 2000. Prosent

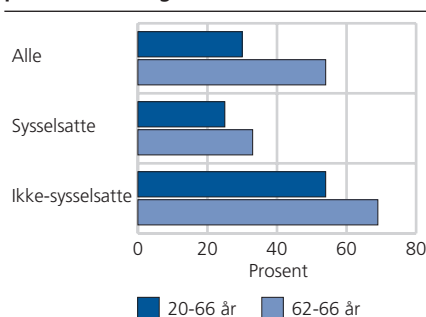

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000.

Både blant de voksne generelt og blant de unge eldre er sykkeligheten lavere blant de sysselsatte enn blant de andre.

Figur 2. Andel med sykdom/lidelser blant alle og etter yrkestilknytning i aldersgruppene 20-66 år og 62-66 år. Prosent

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000.

Blant de voksne generelt er det noe over halvparten av dem som er uten arbeid som har varig sykdom eller lidelse. Unge eldre kvinner har større vansker med å utføre ulike aktiviteter enn menn har.

Økonomi og forhold på arbeidsplassen

En av tre oppgir økonomiske forhold som hovedfaktoren for at de har fortsatt i arbeidslivet tross tilbud om AFP. En av fem svarer at de har faglig interessante oppgaver. Omtrent like mange svarer at de ønsker å ha noe å gjøre og at det er godt miljø på arbeidsplassen.

Tidligere ønske om pensjon med førtidspensjonsordninger

Ifølge Levekårsundersøkelsen 2000 er det langt flere som ønsker å forlate arbeidet ved 62-årsalderen blant dem som er på arbeidsplasser som omfatter førtidspensjonsordninger, enn blant dem som ikke har noen slike ordninger på sin arbeidsplass. Blant dem som ønsker å gå av tidlig, er det økonomisk evne og helsemessige problemer som er årsakene til at de vil gå av.

Få uføre tror på videre inntektsarbeid

Bare en av ti uføre i gruppen 62-66 år tror at de i framtiden vil kunne ha inntektsgivende arbeid dersom det legges praktisk til rette for det. Til sammenligning er det 39 prosent blant de uføre i alderen 20-54 år som tror på dette.

Unge eldre uten arbeid kjeder seg mindre enn andre

Mens det i hele den yrkesaktive befolkningen fra 20 til 66 år er 28 prosent av de ikke-sysselsatte som føler at tiden faller lang og prosenten er 39 i aldersgruppen 55-61 år, er den "bare" 23 prosent blant ikke-sysselsatte i gruppen 62-66 år. Dette tyder på at denne gruppen har en noe annen innstilling til fritiden enn de andre gruppene: De har i større grad valgt den ikke-sysselsatte situasjonen selv og er mer innstilt på at dette er en normaltilstand og har kanskje derved et annet forhold til den tiden de har til disposisjon og utnytter den på en annen måte.

Heltidsstilling betyr mer stress

De sysselsatte unge eldre er mindre stresset i løpet av dagen enn den yrkesaktive befolkningen som helhet. Det er likevel dobbelt så mange blant de heltidsansatte som oppgir at de er stresset i løpet av dagen enn det er blant de deltidsansatte unge eldre.

Sysselsatte mest på kurs

Blant befolkningen i yrkesaktiv alder er det en stor majoritet av de sysselsatte som har gått på kurs de siste to åra. Blant de ikke-sysselsatte er det bare i overkant av en tredel som har vært kursdeltakere. Andelen kursdeltakere er lavere blant de unge eldre, men profilen er den samme: Blant de sysselsatte er andelen kursdeltakere høyere enn blant de ikke-sysselsatte. Det ser derfor ikke ut som de som ikke er i arbeid, kompenserer dette med å være ivrigere kursdeltakere, snarere tvert imot. Blant de unge eldre som er sysselsatte er det flere kvinner enn menn som har gått på kurs de siste to åra.

De unge eldre legger, i omtrent like stor grad som den yrkesaktive befolkningen generelt, vekt på at de ikke har behov for eller lyst til å gå på kurs, eller at de ikke har tid. De legger i mindre grad vekt på at kurs kan være

slitsomt i forbindelse med arbeidet eller familiesituasjonen eller at det koster for mye.

Mest sosial aktivitet blant de sysselsatte

De unge eldres sosiale aktivitet er noe lavere enn for hele den voksne befolkningen. I denne gruppen er kvinner noe mer aktive enn menn. Det er blant de sysselsatte at kvinner er mer sosialt aktive. Blant de ikke-sysselsatte er forskjellen mellom menn og kvinner nokså liten. Dette kan tyde på at kvinner i denne aldersgruppen gjennom å delta i arbeidslivet, i større grad enn for menn, trekkes inn i sosiale aktiviteter som ikke er direkte knyttet til arbeidslivet. For menn ser ikke arbeidslivet ut til å ha den samme betydningen.

Mindre arbeid, økt fritid

Vi skal videre se på tiden som brukes til ulike aktiviteter en gjennomsnittsdag. Det viser seg at det har vært en stor endring i unge eldres tidsbruk når vi ser på perioden fra 1971 til 2000. Den gjennomsnittlige nordmann i alderen 62-66 år brukte i 1971 i overkant av tre timer på inntektsgivende arbeid per dag, iberegnet helligdager og andre fridager. Denne tiden har sunket til i underkant av to timer i 2000, en nedgang på rundt en time og et kvarter. Tiden til personlige behov, slik som søvn, spising og personlig hygiene har også sunket i denne perioden, til sammen omtrent tre kvarter. Tiden til husholdsarbeid, slik som matlaging, oppvask, rengjøring av hus og tøy, vedlikehold i hus og hage og innkjøp har også sunket med omtrent et kvarter. De unge eldres fritid har i samme periode økt fra rundt fem timer til om lag sju og en halv time, eller med i underkant av to og en halv time per dag.

De unge eldre bruker omtrent bare halvparten så mye tid til inntektsgivende arbeid som yngre aldersgrupper. Derimot bruker de noe mer enn andre grupper til husholdsarbeid og personlige behov. Den store forskjellen finner vi når det gjelder fritid. De har om lag 30 prosent mer fritid enn de som er i aldersgruppen 30-39 år, eller omtrent en time og tre kvarter mer.

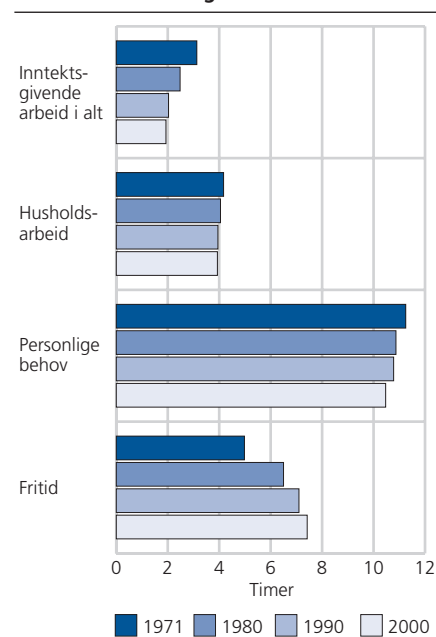
I alle aldersgrupper bruker menn mer tid på inntektsgivende arbeid enn kvinner gjør. Forskjellen er likevel mindre blant de unge eldre enn i andre grupper.

Betydelig nedgang i inntektsarbeid

Tiden aldersgruppen 62-66 år har brukt til inntektsgivende arbeid, inkludert arbeidsreiser og så videre per dag, har sunket med nesten 40 prosent de siste 30 åra. Nedgangen var mer enn en halv time fra 1971 til 1980 og i underkant av en halv time mellom 1980 og 1990. Nedgangen mellom 1990 og 2000 var på bare 6 minutter.

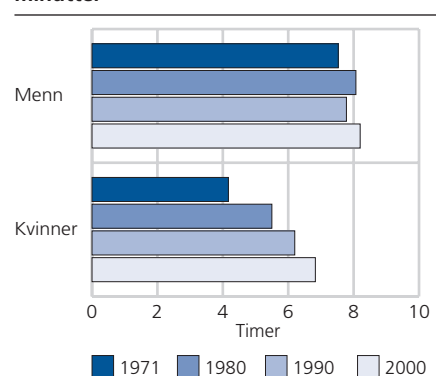
Denne nedgangen i tidsbruk til inntektsgivende arbeid gjelder kun menn. Deres tidsbruk på dette feltet har gått ned med nesten 60 prosent. Kvinnene har i en viss grad fulgt den samme trenden som menn mellom 1971 og 1990. Deretter har de gått i motsatt retning, og økt tiden til inntektsgivende arbeid fra 1990 til 2000 med 65 prosent. I 2000 er det likevel fremdeles menn som bruker mest tid til inntektsgivende arbeid i denne aldersgruppen. Forskjellen er på 25 prosent i mennenes favør.

Figur 3. Tid brukt på ulike aktiviteter en gjennomsnittsdag og gjennomsnitt for mandag-fredag i aldersgruppen 62-66 år, 1971-2000. Timer og minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Figur 4. Tid brukt til inntektsgivende arbeid blant dem som bruker tid på det, i aldersgruppen 62-66 år, etter kjønn en gjennomsnittsdag, 1971-2000. Timer og minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Kvinner har betydelig lengre arbeidsdag

Utviklingen de siste 30 år viser at de unge eldre kvinnene som er sysselsatte har lengre arbeidsdag nå enn før, en økning med mer enn to og en halv time fra 1971 til 2000. Blant mennene har det ikke vært en tilsvarende jevn økning. Likevel har det fra 1971 til 2000 vært en økning på nesten tre kvarter. Vi ser altså at det er færre som er sysselsatte blant de unge eldre, både blant menn og kvinner, men de som er i arbeid bruker mer tid på dette enn samme aldersgruppe har gjort tidligere.

Økning i husholdsarbeid blant menn, nedgang blant kvinner

Tiden til husholdsarbeid blant menn har økt med omtrent en time og et kvarter fra 1971 til 2000. Blant kvinner har det vært en nedgang på en time og tre kvarter i samme periode. Blant mennene har det særlig vært en økning i tiden til vedlikeholdsarbeid og omsorgsarbeid, men også husarbeid, slik som vasking og matlaging, bruker de mer tid på nå. Blant kvinnene har det nesten vært en halvering i tiden som brukes til husarbeid. Men også blant dem har det vært en økning i tiden de bruker på omsorgsarbeid.

Mindre tid til samlet arbeid

Når vi slår sammen tid til inntektsgivende arbeid, for de fleste mest utenfor hjemmet, og ulønnet arbeid knyttet til husholdningen, får vi et bilde av den totale tiden som går med til ulike typer arbeid per dag. For de unge eldre har denne tiden sunket med nærmere en og en halv time totalt sett mellom 1971 og 2000. For de sysselsatte har nedgangen vært noe mindre enn for dem som ikke er i yrkeslivet.

Mest fritid blant unge eldre menn

Forskjellen i tid til fritidsaktiviteter er større mellom menn og kvinner blant unge eldre enn blant de yngre aldersgruppene. Menn i denne aldersgruppen har i underkant av tre kvarter mer tid til fritidsaktiviteter enn kvinner har. De har om lag en time mer til fritid enn noen annen aldersgruppe i arbeidsdyktig alder har, begge kjønn tatt i betraktning.

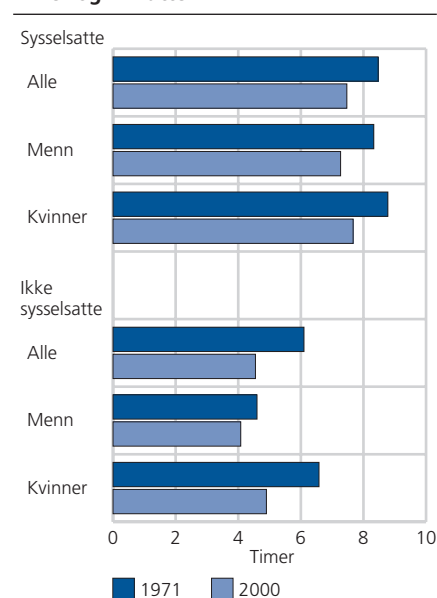
Mer TV-seing, men også idrett og friluftsliv blant de ikke-sysselsatte

De ikke-sysselsatte unge eldre bruker i underkant av en time mer til fjernsynsseing per dag enn de sysselsatte. Forskjellen i tidsbruk gjelder ikke bare passiv fjernsynstitting. De som ikke er sysselsatte bruker også noe mer tid til idrett og friluftsliv. De som ikke er i yrkeslivet har også mer sosialt samvær på fritiden enn de sysselsatte.

De sysselsatte mer i det offentlige rom

Vi ser altså at de som ikke er sysselsatte har mer sosial kontakt blant venner og kjente enn de som er i yrkeslivet. De, på sin side, er mer aktive i det offentlige rom, slik som kino, på kurs og i foreninger enn dem som ikke er sysselsatte.

Figur 5. Tid brukt til samlet arbeid (inntektsarbeid og husholdsarbeid), etter yrkestilknytning en gjennomsnittsdag. Aldersgruppe 62-66 år. 1971 og 2000. Timer og minutter

Kilde: Tidsbruksundersøkelsene.

Tabell 1. Tid brukt på ulike fritidsaktiviteter, etter yrkestilknytning. Tidsbruk i timer og minutter og prosentandel som har utført aktivitetene, en gjennomsnittsdag. 2000. Alder 62-66 år

	Tidsbruk blant alle		Andel som har utført aktiviteten	
	Sysselsatte	Ikke-sysselsatte	Sysselsatte	Ikke-sysselsatte
Idrett og friluftsliv	0.35	0.47	34	51
Underholdning og kulturbruk	0.08	0.08	9	9
Sosialt samvær	1.20	1.51	79	84
Lesing	0.56	1.03	78	81
Fjernsynsseing	1.57	2.49	86	95
Annen fritid i alt	0.47	1.17	56	75
Reiser i samband med fritid	0.30	0.32	36	43

Kilde: Tidsbruksundersøkelsen 2000